WATAPANA



LITERAIR TIJDSCHRIFT VAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

„WATAPANA"

Verschijnt driemaal per jaar.

REDAKTIE

Mevr. G. Pestana

H. Habibe

A. Daal

R. Todd Dandaré

C. de Haseth

SEKRETARIAAT

Prof. Huybersstraat 235

Nijmegen, Holland

ABONNEMENT

Per jaargang *f* 7,— (Ned.)

Voor de Antillen N.A. *f* 4,— (scholieren N.A. *f* 2,50)

Girorekening 1634245 (t.n.v. H. Habibe)

Men kan zich uitsluitend abonneren voor de gehele jaargang.

WATAPANA

jaargang II nummer 5 november 1969

LITERAIR TIJDSCHRIFT VAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

MI TERA

E pida tera 'ki
Ku Dios den su kapricho
A laga spreit fo'i den laman,
Ta di mi.

Mi rais ta chupa na su pecho,
Biba riba sanger i solo
Ku a kore marka su historia.

M'a kusji den tristesa
I tura den ultrahe
Riba su konfó di odio
Prepara pa poko sin berguensa.

Pesei si awor mi lanta,
Grita: Ladronisia!
Ta pasobra e pida tera 'ki ta di mi.

PIERRE LAUFFER

MIJN LAND

Dit stukje grond
Dat God uit willekeur
Aan de zee ontluiken deed,
Behoort mij toe!

Mijn wortels voeden zich aan zijn boezem,
En teren op het bloed en op de zon
Die zijn ontwikkelingsgang gewaarmerkt hebben.

Ik ben door het verdriet gerijpt
En gelouterd door de vlammengolf van haat,
Gestookt door een stelletje onverlaten.

Als ik daarom mijn stem verhef
Om uit te schreeuwen: „Ik ben beroofd!"
Dan is het omdat dit land *mij* toebehoort!

(vert. H. Habibe)

SJI CANINA

Sji Canin'e Dolorita
— Pal'i hembra
Den su tempu —
Tin doló di curason.

Sji Canin'a raza mundu
Tra'i sehú cu den tarai,
Come sel y chupa rom
Te su cueru ta curtí.

Y si b'a hera pica Sji Canina,
E ta canga saja, chalalábo,
Conta cos pa bo avochi.

At'e mes Canina
Cu su scama tur bahá,
Cu su cara bon na papijot,
Ta pipitá Rosario,
Tene pi'e Cruz.

Sjishji bida, ay, dan waka.
Sji Canina tin doló di curason.

PIERRE LAUFFER

Sji Canina, van Dolorita,
— Een moord griet
Toen zij nog jong was —
heeft nu hartepijn.

Sji Canina heeft zich flink laten gelden
Bij ze-oe's en wild tambú-gedans.
Heeft zult gegeten, rum gedronken,
Dat haar huid er door getaand lijkt.

En o wee, wie haar te na komt,
Haar handen in de zij, haar scherpe tong steekt toe,
Licht heilige geheimen van je doopceel

Deze zelfde Sji Canina
Zit nu nederig en mak,
Met een zedig-lief gezicht
Aan haar Rozenkrans te vingeren,
Het kruis is nu haar steun.

Daar heb je d'r
Sji Canina heeft nu hartepijn.

(vertaling Drs. Raúl Römer)

DE COLÁ DEBROT-PRIJS VOOR PIERRE LAUFFER

Voor het jaar 1969 is de Colá Debrot-prijs toegekend aan Pierre Lauffer op grond van zijn letterkundige verdiensten.
Deze prijs wordt door het bestuurscollege toegekend voor een prestatie op kultureel gebied op voordracht van een jury, die elk jaar door de Kulturele Adviesraad van Curaçao speciaal hiertoe wordt benoemd.
Het is niet de eerste keer dat men deze Antilliaanse dichter-schrijver onderscheidt voor zijn literaire prestaties.
In 1954 werd zijn bekroonde gedichtenbundel „Kumbu" door het Cultureel Centrum Curaçao uitgegeven. En in 1963 is weer aan Pierre Lauffer de eerste prijs van het Cultureel Centrum Curaçao toegekend. Ditmaal voor zijn bundeltje „Kantika pa Bjentu" (Lied voor de wind).
Reeds vóór 1954 publiceerde hij het bundeltje „Patria" (Vaderland), waarin vooral de liefde voor zijn eiland tot uitdrukking komt. De titel „Patria" heeft hier nog niet een politieke betekenis, zoals men in eerste instantie zou verwachten, indien men op de hoogte is van de literaire stromingen, op b.v. Cuba, aan het eind van de vorige eeuw.
De autonomie-gedachte, de politieke bewustwording, komt bij Lauffer pas later tot uiting, en wel in het gedicht „Mi tera" uit de reeds eerder genoemde bundel „Kumbu". (zie pag. 3).
Sinds het vorig jaar is de Colá Debrot-prijs ingesteld en die is dit jaar, zoals eerder vermeld, aan Pierre Lauffer toegekend.
Volgens het pas verschenen Antilliaanse tijdschrift „Ruku" (juni 1969) zou de jury, die met de prijsuitreiking belast was, een zekere incompetentie aan de dag gelegd hebben.
„Het trieste van het geval" zo schrijft het blad, „is dat Pierre Lauffer, die nooit folkloristische dingen heeft gemaakt, noch in zijn poëzie, noch in zijn proza volgens de verantwoording van de ondeskundige jury die we in de kranten hebben gelezen, zijn prijs bij uitstek heeft gehad voor het uitdragen van het Antilliaanse folklorisme. De prijs dus", merkt het blad ironisch op, „die eventueel aan Elis Juliana of aan Pater Brenneker toekomt".
In het midden latend de deskundigheid of de ondeskundigheid van de jury, zouden we hier de *betekenis* van deze onderscheiding willen onderstrepen, een onderscheiding, die Lauffer, onzes inziens, ongetwijfeld verdiend heeft voor zijn letterkundig werk als geheel.
Heeft de prijsuitreiking aan Pierre Lauffer deze keer niet met zoveel ceremonieel plaats gevonden, waarbij hem een bedrag van *f* 1.500 (Ant. gulden) werd overhandigd, voor ons heeft deze onderscheiding een veel diepere betekenis.
Men zou zich kunnen afvragen wat de zin is van deze onderscheiding gezien het feit dat het werk van Lauffer slechts door 200.000 mensen gelezen kan worden: Lauffer schrijft nl. in het Papiamento. Inderdaad, de Colá Debrot-prijs is iets geheel anders dan b.v. de Vijverberg-prijs, die vergeven is aan Boeli van Leeuwen, een Nederlands-Antilliaan, die in het Nederlands schrijft.
De Colá Debrot-prijs is een *Antilliaanse* prijs. Hiermee wordt uiting gegeven aan wat in het Antilliaanse volk leeft!

De Vijverberg-prijs is een Nederlandse prijs, waarvoor Lauffer nooit in aanmerking zou zijn gekomen. Lauffer heeft nl. willen aantonen welke rol het Papiamento vandaag de dag speelt. Het Papiamento, dat immers voor de Arubaan, de Bonaireaan en de Curaçaoenaar hun eerste innerlijke kultureel bezit is.
Zoals het Fries tegenover het Nederlands of zoals het Nederlands, internationaal gezien, vrijwel geen rol speelt, maar in het kader van de eigen identiteit toch een zeer belangrijke plaats inneemt, zo is het Papiamento voor de Antilliaan het uitgangspunt van zijn kulturele onafhankelijkheid.
Lauffer heeft zich als geen ander van de volkstaal bediend om zijn verbondenheid met het Antilliaanse volk aan te tonen.
In het Papiamento wendt hij zich tot ons volk om het mee te delen: „Sintimentu di nos ta skondí pa esnan ku no por komprondé, pero nos ku a ju di tera, nos ta biba ku nos ideal. . . .”
oftewel: Ons gevoelsleven is verborgen voor hen, die ons niet kunnen begrijpen, maar wij, landskinderen, wij weten waarvoor wij leven. . . .”
Eenvoudige woorden, zou men zeggen, maar dan toch met een diepere betekenis dan op het eerste gezicht lijkt.
Historische gebeurtenissen en sociale aspecten van het leven op Curaçao zijn door Lauffer op een poëtische wijze gesynthetiseerd. De onmenselijke aspecten van de slavernij, de liefde voor de zwarte vrouw, de moederbinding, die o.a. in de hand gewerkt wordt door het onwettige kind, zijn alle thema's, die ten grondslag liggen aan zijn werk. De dichter had zijn verbondenheid met het volk ook kunnen meedelen door een andere taal, bv. het Nederlands, te hanteren. Colá Debrot heeft dit toch ook gedaan met zijn novelle „Mijn zuster de negerin”?
Maar Pierre Lauffer heeft de taal van het Curaçaose volk verkozen boven een vreemde. Hij heeft het vroegere mondelinge communicatie-middel van de slaaf gecultiveerd en gemaakt tot een kultureel volwaardig expressie-middel, waarmee hem, om zijn eigen woorden in het Nederlands weer te geven, „geen enkele smart- of vreugdegevoelens kunnen ontgaan” en waarmee hij „alle denkbare emoties weet te kneden. . ”
Afgezien van deze verheffing van het Papiamento tot een volwaardige taal kunnen we het werk van Lauffer zien als een kunstzinnige weergave van de kulturele waarden van ons volk. De artistieke waarden van bv. de neger in onze muziek en onze dans heeft hij op een kunstzinnige wijze vastgelegd. (Balia Barí)
Had deze prestatie beter beloond kunnen worden dan door de Antillen zelf? Ziedaar de betekenis van het toekennen van de Colá Debrot-prijs aan deze Antilliaanse dichter!! Een erkenning van de eigen kultuur, een eerbetoon aan *onze* taal.
Prof. Hellinga heeft eens opgemerkt, dat de Surinaamse Creool door een eenzijdige binding aan het Nederlands druk heeft uitgeoefend op zijn eigen taal en het als secondaire moedertaal aanvaard, maar dat die druk nu weg begint te vallen, doordat hij tot nationaal zelfbewustzijn komt.
Welnu, dit geldt min of meer ook voor de Antillen, hoewel de taalsituatie hier toch anders ligt dan in Suriname.
Maar ofschoon Antilliaanse politici reeds 15 jaar strijden om de positie van de Antillen in de vertegenwoordiging in het buitenland te verstevigen, worden er geen

duidelijk zichtbare resultaten bereikt. Sinds het Statuut, waardoor de Antillen autonomie verkregen, in 1954 tot stand is gekomen, is er van buiten af geen politieke erkenning merkbaar. De Antillen worden door onze buurlanden bijvoorbeeld, met name door Colombia en Venezuela, nog altijd als kolonies beschouwd. Zou men pas van een Antilliaanse identiteit kunnen gaan spreken, wanneer het deze landen goed dunkt om onze vlag te respecteren? En moeten wij eerst de hele wereld afreizen om politieke erkenning af te smeken?

Of zouden wij onze vlag moeten zien als een symbool van onze kulturele onafhankelijkheid en evenals Pierre Lauffer tegen ons zelf zeggen: „Sintimentu di nos ta skondí pa esnan ku no por komprondé, pero nos ku ta ju di tera, nos ta biba ku nos ideal. . ."

Er is wel eens beweerd, met name door de Chef Voorlichtingsdienst Nederlandse Antillen te Den Haag, dat men een omschrijving van de eigen identiteit niet langs uitsluitend kunstzinnig-kulturele wegen kan bereiken en dat de eigen identiteit niet in de binding tot de taal zou liggen.

Hij heeft zich daarbij de volgende vragen gesteld:

„Kan men het schildersgenie van Van Gogh typisch Nederlandse schilderkunst noemen en daarmee een Nederlandse identiteit bepalen? Of kan men zeggen dat de schrijftechnische wijze van Jack Kerouac typisch Amerikaans is, en wat zou in dat geval andere Amerikaanse schrijvers zoals Ernest Hemingway en John dos Passos typeren? En indien de eigen identiteit in de binding van de taal zou liggen, hoe zou het moeten zijn in Zwitserland, waar Frans en Duits wordt gesproken, of in België, waar Nederlands en Frans wordt gesproken?"

Zonder dat wij op deze vragen behoeven in te gaan, die overigens niet van belang zijn bij het zoeken naar de *Antilliaanse* identiteit, (omdat het kultuurpatroon van de Antillen toch anders is dan dat van de hierboven genoemde landen), geloof ik, dat we in dit opzicht bij *ons zélf* te rade moeten gaan en ons de vraag stellen: Wie ben ik? Wat ben ik?

En daar heeft, zoals ik heb willen aantonen, Pierre Lauffer reeds het antwoord opgegeven. Langs een kulturele weg en in de binding tot de eigen taal heeft hij de Antilliaanse identiteit voor ons aangegeven.

H. Habibe

KU AWA NA WOWO

Het is voor „Watapana" een groot genoegen om nú reeds de tweede gedichtenbundel van de Antilliaanse dichter Luis H. Daal aan te mogen kondigen: *Ku awa na wowo* (Met tranen in de ogen).
Hier wordt gebundeld een twintigtal elegieën, dat de dichter geschreven heeft in 1962, na een bezoek aan zijn geboorte-eiland Curaçao.
„Ku awa na nowo" zal waarschijnlijk in de loop van het volgend jaar verschijnen. Wij hebben één van onze grootste dichters, Pierre Lauffer, verzocht hierover iets te schrijven voor de lezers van „Watapana" en hebben hem daartoe bereid gevonden. Lauffer's visie laten wij hieronder volgen.
Voor wie het Papiamento nog niet machtig is, publiceren wij bovendien een artikeltje in het Nederlands over „Ku awa na wowo", dat in het dagblad „Amigoe di Curacao" heeft gestaan (20 april 1963), ook van de hand van Pierre Lauffer.
Basta tempu kaba, den un anochi ketu, sintá den mi komedor, m'a jega di lesa Luis Daal su kolekshón di poesía „Ku awa na wowo".
Mi ta kòrda kla, manera ta djis awor ei, ku m'a sinti un emoshón asina grandi, ku mesora m'a basha un artíkulo riba djé den Amigoe di Curacao. Ta por mi no por a keda sin papia. Luis a waja e kandela di mi konfó.
I m'a grita ku boka grandi, gaba su obra, sin keber, sin ripára. Pasobra m'a sintimi ju di tera. Ai, si kwalke estranhero a riska o tribi bisa na e momentu ei ku nos no tin literatura! Lo m'a kanga saja ku ne.
Awor aki, ku e buki den mi man, tá un konosí bjew a jega na mi porta di kas. M'a saka tur dos blat di porta, p'é drenta.

I m'a guli nan atrobe. Golós-golós:
„Pos sin awa"
„Barku riba tera"
„Fòrnu di kalki". . . . .
Kada metáfora i kada metonimia ku Luis a uza, tá un kwadro riba su mes.
Bo ta tende un solilokio, ku entonashón dje rosea di un pasahero kansá, mientras é ta sintá riba un drempi, rebibando su rekwérdonan.
Nostalgia.
Keremi. Bo no por tin goso kompletu di „Ku awa na wowo", sin fondo di un wals di Corsow den mineur. O kisás kantika monótono di un mulina di bjentu. O kisás e chalalá eterno di lamán riba kosta. O, si bo ke, spiritu di Albert Palm, ku su wowo será, tokando „Por qué sufrir" na pianu.
Mi ke baj mas lew.
Ta te ora awa báster na bo wowo, b'a jega na e nivel pa mira kada lágrima ku Luis a gotja.

Esún ku ke pone su kara na papijòt, tende!
. . . ."un temblor kòrá di solo
manera un hostja na kandela
ta chorja sangr
riba e lomba tur na blar
di un Ref zonzá." . . .

Tin mas.
. . . "oló di janéfr i gueni
kurtí ku skupi di tabak'i foja". . .

I mas.
. . ."i meskós ku bara pretu
di un brel tra'i bo orea
dos bres di palu
ku ta zèjlu i zoja, fuma. . .

Mas.
. . ."ku huma di un warapa pretu
den bo wówonan kansá". . . .

Mas.
. . ."ora un trepochi póbr subi,
sinta kabaj riba bo róstr,
mjentras ku mardugá ta kibra" . . .

Hopi mas.
Den „Lensu mará-pèchi"
„Palu di indju"
„Ponchi bjew, ajó".

I tantu otro mas.

Ma na final un alma ta rementá den un gritu:
„Rekwèrdonan no baj
no disparsé ni dirti
den kalor di bjentu su purá". . .

Luis, amigu Jei, si mi manda un palabra malu, ora mi lesa „No baj", lo bo komprondé ku tal palabra tá pa mi ekspresá e mesun tristesa sin fin ku abo a sinti den e
„kabaj kansá,
kabes abòw i mansu. . .
. . . . .pero ku aínda den su boka
sabor dje jerba bèrdè". . . .

Kisás lo zona stranjo. Pero mi KJÈR bisa: Luis, awor nos por permitibo muri. Pasobra ja b'a pari e wesu di lomba pa nos tur. I mi ta pusta kwantu ku bo ke, ku despwés ku bo pasa pa mihó bida, kwalke ju di tera lo drumi boka 'bòw i sklama meskos ku un amigu di bo a jega di bisa tantu tempu pasá: „Despwés di Luis su morto, Luis su bunitesa".
Rumán, konformabo. T'eséi ta danki pa tur alma grandi ku krea algu di balor.

Pierre Lauffer

Elsschot schreef in zijn inleiding bij „Kaas": „Probeer niet te schelden als gij niet toornig zijt, niet te schreien als uw ziel droog staat, niet te juichen zolang gij niet vol zijt van vreugde".
Hoe waar is dat. Daarom heb ik dan ook de gedachte om deze week eens voor de verandering een „leuk" stukje in elkaar te flansen van mij afgezet. Ik heb nu geen zin om de local joker te zijn. Ik zit trouwens helemaal niet in een lollige stemming. Misschien komt het door de gedichten van Luis Daal, die vóór me liggen, in manuscript.
„Ku awa na wowo" luidt de titel van zijn nieuwe verzenbundel. Het is kwart voor twaalf. Mijn vrouw en kinderen slapen reeds. In de eetkamer zit ik te schrijven en hoor hoe de kraan in de badkamer eentonig lekt. Ergens huilt een kind.
„Geef mij je oprechte kritiek", schreef hij. Ik heb het gedaan, nuchter en hard, omdat ik geen enkele goede vriend mag bedriegen met het dorpse ja-knikken en alles-goedvinden. Maar nadat ik de velletjes luchtpostpapier in een envelop had geschoven om die aan hem op te sturen, heb ik ze er weer uitgehaald. Want ik voelde plotseling de behoefte om nu eens rustig niet mijn verstand maar mijn ziel te laten luisteren naar de verre kreten van de Curaçaoenaar, die daar in Madrid zijn eigen tranen drinkt. Hij heeft mij geen toestemming gegeven om hierover in de krant te schrijven. Ik voel mij echter gedwongen dit te doen. Omdat ik nu reeds met klaroengeschal zijn prachtige verzen wil aankondigen.
Heimwee is iets verschrikkelijks en tegelijkertijd subliem. Luis heeft ontzettend veel tegenslagen gehad. Dat is nu eenmaal het lot van de profeet. Maar de loutering van tegenspoed doet elke ware zanger bloemen baren. Ik stel mij dan ook voor dat Luis bij het Olé-geroep van de stierengevechten in Spanje de echo terugvindt van het „Hola, kon ta?"
„Temidden van een onmetelijk geluk", schrijft hij in zijn inleiding, „kan een blik, een enkel woord, een geur ons diep ontroeren". En verder: „Nu, ver van Curacao, herleef ik die momenten, die als een droevig lied waren of een soort elegie. En met tranen in de ogen laat ik die herinneringen herleven, zoals ik ze eens met mijn geestesoog aanschouwd heb".
Luis Daal doet mij hierbij denken aan de andere Curacaose dichter, Adolfo Wolfschoon, die in Rio Hacha zijn onsterfelijk gedicht schreef: „Curazao, tierra amada, de ti lejos nunca moriré".

Zijn gedicht „Awa Morto" klinkt als een reeks gitaar-akkoorden op een onmetelijke, eenzame vlakte:

„M'a lanta
konose bo awa berde
ta hunga spil
pa kabes-di kas na sonjo,
balkon di kanchi,
mond'i mangl berde
mira nan kara 'den.

Dit is het binnenwater achter het hospitaal, dat hij hier bezingt. Zoals het was. En zoals het gedoemd is te verdwijnen. In dit gedicht treedt weer naar voren de vreselijke melancholie van de doorsnee Curaçaoënaar, en van het Curaçaose landschap. In „Santana riba seru" (De begraafplaats op Berg Domi) ziet hij vanuit de verte:

„Bo mortonan
Un tem' trankil te aki riba,
lora den klechi di olvido
ku mortaha di kjetut".

De oudere Curacaoenaars die vroeger als kind hun vliegers oplieten op de open plek naast deze begraafplaats, zullen begrijpen waarom Luis zo bedroefd wordt.
Een juweel is zijn „Pos sin awa". Een couplet wil ik hier vertaald weergeven, voor degenen die het Papiamentu nog niet zo goed kunnen volgen. Ofschoon de kracht en de waarde van het gedicht geweld worden gedaan door een vertaling.

Eenzame put
gevangen in de droge vlakte
lees je, onvermoeid,
verhalen, die de wolken,
grillig, jou vertellen
op het blauwe hemelblad.

Wij kennen die verlaten, droge putten op dit eiland. Vele van ons hebben er dikwijls bij stilgestaan. Water! De zucht van het dorre landschap. Wolken! Zij beloven zo veel maar drijven steeds weer verder. Joseph Sickman Corsen beschreef deze wolken. Luis Daal de put.
Slechts enkele van zijn nieuwe verzen mocht ik lezen. Maar ik weet zeker dat al de andere even geladen zijn. Het manuscript heb ik reeds teruggestuurd. En ik hoop dat zeer spoedig alle Curacaoenaars en ook alle vreemdelingen op Curacao mogen genieten van deze prachtige heimweegezangen van een groot dichter, Luis Daal.

LA CANCION DEL LABRIEGO

Señor: soy el labriego que los terrenos ara;
con el sudor que brota de mi caldeada frente
las tierras fecundizo, sazono la simiente
y ablando de las piedras la sequedad avara.

Mi mano el negro surco con avidez prepara;
contra la helada lucho con ánimo valiente;
y los retoños nuevos para cuidar, paciente
velo todas las noches hasta que el cielo aclara.

Yo sé querer la tierra; de mis callosas manos
las rústicas caricias hacen dorar los granos.
Yo crujo en las encinas, yo tiemblo en el arbusto,
y aguardo en la cosecha mi única alegría.
Yo sé querer la tierra. Señor: vos que sois justo,
decidme si la tierra no debe de ser mía.

Fr. J. Pichardo

KANTIKA DI KUNUKERO

Señor: t'ami t'esun ku ta traha kunuku;
ku e sodó ku ta sprèit fo'i mi frenta na
kandela mi ta baña nos tera, temperá
simía i swavisá sekura di su piédranan.

Mi ta prepará e tera preto akí ku man duru;
mi ta lucha ku maltempo, ku balentía;
i henter anochi mi ta tene warda, ku pasenshi,
pa mi kwida e mátanan hoben ku a kab'i brota.

Ami sâ di stima tera; mi mannan jen di kajo
ta karisiá e tapúshinan, hasi nan di oro.
T'ami ta krak den palu; t'ami ta tembla den
kunuku, ku mi úniko alegría den mañán su simadán.
Ami sâ di stima tera. Señor: Abo ku ta husto,
bisá mi, si n'ta di mi e tera 'ki mester tá.

Francisco Javier Pichardo: kubano (1873-1941)
Kantika di kunukero: tradukshón di H. Habibe

ALGUN OBSERVASHON TOCANTE E ARTICULO „ORIGENES Y EVOLUCION DEL PAPIAMENTU" PUBLICA DEN E NUMERONAN 2, 3 I 4 DI WATAPANA

Tempu m'a skirbi e foyeto PAPIAMENTU — ORIGEN I FORMACION (1965), mi no a lesa aínda e artículo menshoná aki riba di Dr. H. L. A. van Wijk ku a sali publicá den NEOPHOLOLOGUS XLII di aña 1958. Tá na september di aña 1968 numa Dr. Van Wijk a manda un ehemplar pa mi. Tá peséi no tin ningún reaksión di mi parti den mi foyeto riba Dr. Van Wijk su ORIGENES Y EVOLUCION DEL PAPIAMENTU.

Mi ideanan tocante origen i formashón di nos lenga hende por haña den e foyeto ya menshoná i tambe den PROCEDENCIA DI PALABRANAN PAPIAMENTU I OTRO ANOTACIONNAN I i II (1966).

Tóch mi ke complacé cu petishón di señor H. Habibe pa duna algún comentario corticu tocante e artículo di Dr. Van Wijk.

Dr. Van Wijk ta exponé na página 14 di WATAPANA No 2:

> „Los que quedaron habían de ser bien pronto superados ampliamente en número por los esclavos negros, traídos de las colonias portuguesas de la costa occidental de Africa, donde desde mediados del siglo XV se hablaba una especia de portugués internacionalizado. Este litoral debe de haber albergado gran número de negros, nacidos allá, donde permanecían a veces mucho tiempo hasta ser vendidos a los negreros europeos."

Tá un eror pensa ku na henter e costa africanu, fo'i e riw Senegal na noord te e haf di Angola na zuid (6436 kilometer), caminda tábata haci negoshi di catibu, e africanunan tábata papia un portugués kibrá. Tá evidente ku tá esnan ku tábata dedicanan na e negoshi éi, sea como bendedó, sea como cumpradó, tábata haci uso dje portugués corumpí éi pa comerciá. E 'mercancía' mes no tábatin necesidat di sá ningún lenga straño. E tábat 'éi pa nan bende i no pa siña lenga ni pa combersá. Ku tin be catibunan tábata keda na costa hopi tempu promé ku nan a cumpranan tampoco no ta parce mashá convincente, pasobra historia ta munstra ku hopi be t'e barcunan mester a pasa di un lugá na otro pa por a haña suficiente 'carga'.

Frank Tannenbaum ta skirbi na página 33 di su buki EL NEGRO EN LAS AMERICAS — ESCLAVO Y CIUDADANO, 1968:

> „Hay constancia de que algunos barcos pasaban seis meses intentando llenar sus bodegas con negros, desplazándose de un puerto a otro de la calurosa costa africana, con su cargamento vivo desfalleciente entre las cubiertas o en la bodega. Cuando por fin la nave estaba llena zarpaba para vender sus mercancías vivientes en algún mercado propicio del otro lado del Atlántico."

Mas atrás Dr. Van Wijk ta skirbi:

> „Al fundar Pedro Stuyvesant en 1647. . . , la evolución del negroportugués, traído de Africa por los esclavos, originó allá el papiamentu."

I después:

> „Esta implica que el papiamento se ha producido sin intervención del castellano a base del afroportugués importado en Curazao."

Mi ta deseá pa Dr. Van Wijk ilustrá loke é ta pretendé citando algún fuente fidedigno dje época éi, caminda nan ta bisa ku e catibunan tábata papia afroportugés tempu ku nan a yega aki na West.

Caminda Dr. Van Wijk ta determiná ku 'ken', 'fo'i', 'afó', aínda', 'antó', 'semper' i 'tambe' tá indiscutiblemente di origen lusitano, mi ta referí, pa tá corticu, na mi bukinan PROCEDENCIA DI PALABRANAN PAPIAMENTU I OTRO ANOTACIONNAN I i II. 'Quen', por ehemplo, ta usá te día djawe den lenguahe vulgar mejicano! Pa origen di 'papia' mira PROCEDENCIA II, página 15.

Caminda, na página 16 di WATAPANA No 3, Dr. Van Wijk ta papia di 'indios caribes' l'é ke meen: caiquetíos! Mira Johan Hartog, CURACAO, Deel I, p. 1. Na página 2 Hartog ta skirbi:

> „De Caiquetio's, schrijft Arcaya, woonden op Curaçao, Aruba en Bonaire en aan de Noordelijke kust van het vasteland."

Dr. Van Wijk ta exponé na página 17 di WATAPANA No 3 ku:

> „... el grupo portugués — 'it' — quedó reemplazado por el esp. — 'ch' — ('ocho' = esp. 'ocho' en vez del port. 'oito'; '(a)nochi' = esp. 'noche' en lugar del port. 'noite').
> Igualmente predominan ahora las palabras con diptongación española: 'nwebe' = esp. 'nueve' en vez del port. 'nove'; 'shete' = esp. 'siete' en lugar del port. 'sete'; 'wesu' = esp. 'hueso' en vez del port. 'ôsso'; 'webu' = esp. 'huevo' en lugar del port. 'ôvo'."

Asina hende por laga su deseo i imaginashón yega te na luna...! Ta fo'i unda e escritor akí a saca tal sabiduría? Tá na unda el a lesa o tende ku nos pueblo tábata bisa un día: oito, noite, nove, sete, ôsso', ôvo...? 'n Tin un dicho unlandés ku ta bisa: Menen is verre van Waregem...?

Caminda Dr. Van Wijk ta bisa ku nos palabra 'palomba' ta bini di portugués 'pomba' é ta bolbe sigui pasonan di W. R. Menkman, su tata spiritual den asuntunan ku ta concerní nos lenga... Casi tur e palabranan, pa no bisa tur, ku Dr. Van Wijk ta mira deribá di portugués, ta palabranan ku Menkman a cita den West-Indische Gids trintipicu aña pasá... No a ocurí ningún hende después pa bai mira si tin lugá na Spaña caminda nan ta usa e palabra 'palomba'. Esnan ku ta skirbi tocante papiamentu no ta investigá nada nan mes; nan ta concretanan na ripití loke otro a pretendé promé ku nan. Un dje mes un kaliber tá W. J. A. Buttner. Mi ta cita di mi buki PROCEDENCIA II, página 14:

> „*Palomba* — Na Galicia, Valencia, Mallorca, León i varios lugá na Asturias: p a l o m b a. Mi ta hañ'é tambe den spañó di siglo XIII. Menéndez Pidal-l ta anotá „Valencia y Mallorca conservaban el grupo 'mb', p a l o m b a, contra el catalán." BAH/MFF, p. 164: „P a l o m b a. Paloma. Usase en varios concejos de Asturias y en Galicia. Compárese el portugués: p o m b a. A.F." Canellada, p. 285: „P a l o m b a. Paloma. (A.)." Lanchetas: „Movióse la p a l o m b a, comenzó a volar. S. Or., 40." (Siglo XIII). Esaqui tá un palabra mas qu ta reforsa mi convicción qu den nos lenga tin, cu tur siguransa, vocablonan di dialectonan di Spaña. Si e palabra aquí tábata existí den e forma aquí na portugués, anto mes ora esnan qu ta huzga superficialmente l'a dun'é un origen portugués."

Pakico 'placa' mester tá di origen portugués? Na página 961 NUEVO DICCIONARIO DE LA LENGUA CASTELLANA ta duna:

„*Placa*, moneda valor de 10 maravedís, que corrió o circuló en toda la monarquía española."

„Bai an" na página 15 di WATAPANA No 4 mester tá 'bai adén' i no ta nificá solamente „comenzar un oficio divino". Skol tambe ta bai adén. „Skeer" na página 17 mester tá skèr i é no ta procedé di ulandés dialectal „scheer", ma simplemente di 'schaar', manera nan ta pronunciá e palabra akí den cierto región na Ulanda.
WATAPANA, página 18:

„Que la jerga negroportugesa importada de Africa. . ."

Mescos ku Menkman Dr. Van Wijk ta pretendé ku catibunan ku a bini West tábata papia un portugués kibrá. Ma obranan ku ami a lesa ta bisa net contrario, esta ku nan tábata sá solamente nan proprio dialecto.
Ata algún di nan:
Den su buki HISTORIA DE LA ESCLAVITUD NEGRA EN PUERTO RICO (1493-1890) Dr. Luis M. Díaz Soler ta skirbi:

„De modo que al iniciarse la introducción en Puerto Rico de elemento africano, *los negros no se entendían entre ellos, porque hablaban distintos dialectos.* Estas dificultades lingüísticas provocaron en el esclavo el deseo de aprender la lengua castellana, la cual vino a ser el vehículo de expresión común a todos los elementos constituyentes de la sociedad colonial."

Na página 3 di su buki PHILOLOGIE CREOLE, Port-au-Prince, 1937, Jules Faine ta skirbi:

„. . . et qu'ensuite, ces individus, recrutés sur de vaste regions d'Afrique, dispersés dans tous les sens à leur arrivée en Amérique et *parlant une multitude de dialectes divers*, étaient le plus souvent *incapables de se comprendre entre eux.*"

Finalmente mi ta cita di Frederic G. Cassidy, JAMAICA TALK, página 17:

„One must also ask, What of the survival of the African languages once transplanted? The situation was largely against their survival. The slaves of different tribes, often traditional enemies, were indiscriminately mixed together on the plantations. As Leslie wrote in *1739:* „The Slaves are brought from several places in Guiney, which are different from one another in Language, and consequently, *they can't converse freely;* or, if they could, they hate one another so mortally, that some of them would rather die by the Hands of the English than join with other Africans in an attempt to shake off their Yoke. . ."

I Leslie a skirbi eséi na aña 1739. E tá un tistigu ocular!
Loke mi ta deseá awor tá pa Dr. Van Wijk cita pasashi di bukinan caminda nan ta bisa ku e catibunan ku a bini West tábata papia afroportugués. Mi ke prueba convincente!

Antoine J. Maduro,
P.L. Jansenstraat 5,
Curaçao, N.A.

Uit: HET NEDERLANDS OP DE CURACAOSE SCHOOL

Dr. J. Ph. de Palm

Op 18 juni j.l. promoveerde de Antilliaanse Neerlandicus J. Ph. de Palm tot doctor in de letteren aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

In zijn proefschrift „Het Nederlands op de Curacaose school" besteedt Dr. de Palm ruime aandacht aan het taalprobleem bij het onderwijs in de Antillen.

Wat ons in het bijzonder interesseert is zijn beschouwing over het Papiamento, die ons nuttig leek voor degenen, die in de vorige nummers van „Watapana" de verhandeling van Dr. H. L. A. van Wijk hebben gevolgd over het ontstaan en de ontwikkeling van deze taal.

Het zij terloops opgemerkt, dat wij in de „Amigoe" (Antilliaanse dagblad) een ingezonden stuk hebben gelezen van de hand van Frank Elstak.

Deze schrijver merkt over bovengenoemde proefschrift op, dat het „bedroevend en teleurstellend is te moeten vernemen dat een Antilliaan onlangs de hoogste academische graad heeft behaald op een dissertatie, waarvan de waarde voor Curacao, op zijn zachtst uitgedrukt, twijfelachtig is".

De schrijver hoopt nog, na een nauwkeurige studie van het proefschrift, op dit werk terug te komen.

Wij zijn erg benieuwd of de heer Elstak, na lezing van het proefschrift, dezelfde mening toegedaan zal zijn en bieden hem hierbij zoveel mogelijke kolommen van „Watapana" aan als hij nodig mocht hebben om die mening te staven.

Met de toestemming van Dr. de Palm laten wij hier zijn beschouwing over het Papiamento volgen:

De taal, die op de eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire wordt gesproken, heet Papjamíntoe. Ik geef de voorkeur aan de spelling 'Papiamentu'. Naast deze twee schrijfwijzen treft men ook aan 'Papjamentu', 'Papiamentoe', Papiamento', 'Papiament', 'Papiaments' en 'Papiements'. De oudste kwalificatie van deze taal is van pater Alexius Schabel, die omstreeks 1704 schreef, dat de Negerslaven van Curaçao 'gebroken Spaans' spraken.

Volgens Latour, die het Spaans beschouwt als grondslag van het Papiamentu, was deze Jezuïet alleszins tot oordelen gerechtigd omdat hij jarenlang Spaans had gesproken en bovendien Pools, Duits, Frans en enkele dialecten van Venezuela kende. A. J. Maduro, die zeer intensief studie heeft gemaakt van het Papiamentu en eveneens tot de conclusie komt, dat het Papiamentu uit het Spaans stamt, is het met Latour eens. Hij acht de constatering van Schabel een sterk argument ter bestrijding van degenen, die menen, dat het Portugees de grondslag heeft gevormd omdat de uitspraak van het Spaans zo verschilt van die van het Portugees, dat nauwelijks kan worden aangenomen, dat Schabel deze beide talen met elkaar heeft kunnen verwarren. Maduro ziet echter over het hoofd, dat de polyglottische pater de kwalificatie '*gebroken* Spaans' gebruikt. Indien Schabel ook het Portugees machtig was geweest zou zijn waarneming overtuigender zijn geweest. Degenen, die in het Portugees de oorsprong van het Papiamentu menen te zien, zouden hem terecht van 'hineininterpretieren' kunnen beschuldigen.

Fokker is van oordeel, dat het Papiamentu in grond en wezen Spaans is 'want zeker 90% van de woordenschat stamt uit die taal'. Indien met Hellinga aangenomen wordt,

dat het eigene van een taal niet in de woorden maar in de grammatica schuilt, valt het moeilijk voor deze omschrijving waardering op te brengen.
Van Ginneken kwalificeert in 1913 het Papiamentu als 'Negerspaansch' terwijl hij achttien jaar later met Endepols denigrerend spreekt van 'mengtaaltje' en tot de volgende definitie komt: 'Het Negerspaansch of Papiamentoe (afgeleid van papia - spreken, beteekent: taal) is een vermenging van Spaansch, negerdialecten, Portugeesch en Nederlandsch'. Er wordt nog opgemerkt, dat het Spaans, sterk gecreoliseerd, het voornaamste bestanddeel vormt. Indien met de kwalificatie 'negerspaans' wordt bedoeld, dat het Papiamentu voornamelijk uit Spaanse elementen is opgebouwd en door negers wordt gesproken, zullen de Arubanen, grotendeels blank en trots op het feit, dat zij afstammelingen zijn van de Indianen, bepaald geen vrede hebben met bovenvermelde kwalificatie: ook zij spreken immers Papiamentu!

Onbegrijpelijk is het, dat Grootaers nog in 1948 het Papiamentu 'Negerspaans' noemt en er bovendien aan toevoegt: 'eigenlijk een mengsel van een Afrikaanse negertaal en een Caraïbische inboorlingentaal met Spaanse en Nederlandse bestanddelen'. Dat hij voorts zo onachtzaam is de Engels sprekende eilanden St. Maarten, Saba en St. Eustasius te rangschikken onder het Papiamentse taalgebied, getuigt van een weinig gefundeerd onderzoek.
Wetenschappelijker drukt zich de Curaçaoënaar A. Jesurun uit wanneer hij reeds in 1897 stelt: 'Op het eiland Curaçao en de naburige eilanden Bonaire en Aruba wordt algemeen gebruik gemaakt van een patois of volkstaal, die oud-Spaans of Portugees tot grondslag heeft en waarin een niet onaanzienlijk aantal Hollandse woorden, meestentijds met een zeer gewijzigde uitspraak, voorkomt.' Onmiddellijk valt in het oog, dat Jesurun twijfelt tussen Oud-Spaans en Portugees als basistaal van het Papiamentu, terwijl de bovenvermelde schrijvers zonder meer met stelligheid het Spaans als grondslag aanwijzen.

De problematiek van deze kwestie blijkt uit de onduidelijkheid van de conclusie van Lenz, een Duitse hoogleraar aan de Universiteit van Chili, de eerste linguïst, die van het Papiamentu een grondige studie heeft gepubliceerd. Nadat hij heeft vastgesteld dat 95% van de *woorden* in het Papiamentu van portugees-spaanse oorsprong is, merkt hij op, dat 'el papiamentu es "negro-espanol" esencialmente. Su gramática se ha formado en la primera época i es "negro-portuguesa" en primer lugar'.
Uittenbogaard drukt zich in ieder geval genuanceerder uit wanneer hij stelt, dat de *woordenschat* grotendeels Iberisch-Nederlands is met slechts enige resten van Afrikaans of Indiaans. Hij is van mening, dat de allereerste woorden uit het Portugees of uit een aan het Portugees verwant Spaans dialect *kunnen* stammen, maar hij acht het niet noodzakelijk omdat de meeste hiervan óf gemeenschappelijk Portugees en Spaans óf uitgesproken Spaans zijn. Zelfs schijnbaar duidelijk Portugese woorden blijken evengoed uit het *Spaans* te kunnen stammen.

Hiertegenover staat de mening van Van Wijk, die de *Portugese* oorsprong van het Papiamentu met verve verdedigt. Deze lector Spaans en Portugees aan de Rijksuniversiteit te Leiden heeft zich zeer intensief beziggehouden met het Papiamentu. Hij baseert zijn mening voornamelijk op het feit, dat de aangevoerde slaven zich van

Guinees-Portugees hebben bediend, dat in die tijd aan de Westkust van Afrika een internationale verkeerstaal was. Bovendien zou het Papiamentu ontstaan zijn toen de Spanjaarden reeds van het toneel waren verdwenen. De verspaansing schrijft hij toe aan de invloed van de missionarissen, die uit de Spaanse koloniën kwamen om de negers te kerstenen. Aangezien echter, zoals reeds is vermeld, deze missionarissen weinig medewerking hebben ondervonden van de overheid, is het de vraag of Van Wijk hun invloed niet overschat.
Ongeveer op dezelfde gronden stelt de historicus Hartog vast, dat 'de basis van het Papiamentu ook thans nog Portugees is'.

Naast deze hypothesen, waarvan enkele op de oorsprong, sommige op het wezen van de taal en weer andere op allebei betrekking hebben, bestaat nog een theorie, die het Galicisch wil beschouwen als de taal, waaraan het Papiamentu ten grondslag zou liggen. Deze theorie lijkt mij meer een spitsvondigheid omdat het Galicisch immers een dialect van het Spaans is met duidelijk aantoonbare Portugese invloeden. De argumenten zijn trouwens weinig steekhoudend. Bovendien stonden het Spaans, het Portugees en het Galicisch van twee en een halve eeuw geleden dichter bij elkaar dan thans het geval is, zodat het niet mogelijk is met zekerheid vast te stellen uit welke taal een bepaald woord afkomstig is. Tot overmaat van ramp hebben wij te maken met de betreurenswaardige omstandigheid, dat er van het Papiamentu van vóór 1700 niets vast staat; er kan geen enkel document overgelegd worden. Geen wonder, dat Hartog bitter verzucht: 'Geldt het al van Curaçao in het algemeen, dat er geen volledige en wetenschappelijk opgestelde geschiedenis bestaat, erger is het, dat men hier in elk opzicht met een ongeëvenaarde onachtzaamheid zelfs de bronnen en documenten, waaruit het nageslacht deze historie zou kunnen vorsen, behandelt, zodat de kostbaarste bronnen hier vergaan'.

Voor een historisch onderzoek van deze taal zijn er dus tal van bezwaren. Römer heeft deze, naar mijn inzicht, zo kernachtig samengevat, dat het mij het beste lijkt hem aan het woord te laten: 'Om de vraag te kunnen beantwoorden waar het Papiamentu "vandaan komt", moeten wij eerst bepalen waar het Papiamentu in de loop der jaren is gesproken, door wie, welke talen deze mensen oorspronkelijk spraken, hoe hun onderling contact gestructureerd was, hoe lang zij in contact zijn gebleven, de structuur van hun talen zoals zij die toen spraken'.

De verschillende schrijvers kunnen het moeilijk eens worden over de taal, die aan het Papiamentu ten grondslag ligt maar over de sociale omstandigheden waaronder deze taal gevormd is, bestaat geen verschil van mening.

Zij onderkennen in ieder geval in de eerste plaats de noodzakelijkheid van een gemeenschappelijk linguïstisch communicatiemiddel tussen de Europeanen op Curaçao en de uit Afrika aangevoerde slaven, die — vóór hun verscheping in kampen ondergebracht — zich wellicht hebben bediend van linguae francae omdat zij elkaar onderling waarschijnlijk niet konden verstaan. Onder zulke omstandigheden is het gebruikelijk, dat er heterogenere mengtalen ontstaan, die, bij nader onderzoek, trekken zullen blijken te bezitten, die deels nieuw zijn en deels aan Indo-Europese en aan talen uit Afrika doen denken. 'In het Caraïbisch gebied zijn deze mengtalen de plaats

gaan innemen van de oorspronkelijke talen, die door de slaven werden gesproken'. Ik denk hierbij aan Haitian Creole, aan Jamaican Creole en aan Sranan Tongo, de volkstaal van Suriname. Over het algemeen kan gezegd worden, dat de Europese bevolkingsgroep zijn eigen taal behield terwijl groepen van niet-Europeanen overschakelden van de mengtaal op de taal van de sociale bovenlaag. Het Papiamentu echter heeft sociale en raciale barrières doorbroken en is de algemene moedertaal geworden. In 1732 schrijft de prefect Caysedo in een brief 'ook de taal van het land moeten zij kennen'; misschien heeft dit wel betrekking op het Papiamentu als volkstaal. Hartog vermeldt eveneens dit jaartal en formuleert deze gebeurtenis als volgt: 'Pater Caysedo, die enige tijd na Schabel kwam, spreekt in zijn brieven van 1732 behalve van Nederlands, Spaans en Portugees van "el idioma del país" waarin wij zover ons bekend, voor het eerst de tegenwoordige volkstaal als een idioma, een eigen dialect of streektaal, zien vermeld".

Dit neemt niet weg, dat de taal als lingua franca in gebruik bleef, als verkeerstaal tussen de verschillende groepen van de samenleving. Hoewel bekend is, dat er nog in het laatst van de negentiende eeuw protestantse families waren, die een verbod kenden om thuis onderling Papiamentu te spreken, werd deze taal gebruikt in de omgang tussen Joden en Protestanten. Het is niet onmogelijk, merkt Römer op, dat het feit, dat het Papiamentu als lingua franca kon dienst doen tussen de Nederlandse en de Portugees Joodse groep, één van de factoren is geweest, die voorkwámen, dat het Papiamentu in dezelfde mate inferieur werd geacht als de meeste Caraïbische mengtalen. De positie van het Papiamentu werd bovendien aanzienlijk versterkt door de Missie, die niet alleen deze taal met begrijpelijke voorkeur gebruikte — de paters Franciscanen preekten reeds in 1776 in het Papiamentu — maar deze zelfs tot *schrijftaal* verhief: de eerste tekst in het Papiamentu, de eerste druk van de katechismus van Mgr. Niewindt, dateert van 1825. Hierna verschenen ook schoolboekjes, gedenkboeken en verzamelingen stichtelijke verhalen. Van Protestantse zijde kan gewezen worden op publikaties van de predikanten Conradi, Eybers en Van Essen, die door hun vertalingen de bijbel voor Papiamentu-sprekenden toegankelijk maakten.

In weerwil van dit alles was het met de *waardering* van het Papiamentu bij velen droevig gesteld. Het verbod van de protestantse families om onderling deze taal te gebruiken is reeds vermeld. Maar er zijn meer aanwijzingen. Zo meent de protestantse dominee G. P. Bosch in 1825, dat een 'taal' als het Papiamentu schadelijk is voor het verstand van de kinderen en nadelig voor het aanleren van andere talen en verwondert hij zich erover, dat het Papiamentu is doorgedrongen tot de meest beschaafden en geletterden, wat, volgens hem, de oorzaak is van de gebrekkige kennis van het Nederlands van deze laatsten. Hoewel de Curaçaoënaar Jesurun in 1897 een beknopte grammatica van het Papiamentu het licht laat zien, haast hij zich in het jaar daarop te verklaren, dat men zijn werk niet moet beschouwen als een aanmoediging tot het aanleren van het Papiamentu. Sterker nog: kort en bondig stelt hij vast: Het Papiamentu is geen taal'. De vraag waarom hij zich dan toch maar de moeite heeft getroost een grammatica samen te stellen zal wel altijd onbeantwoord blijven.

Hartog wijst op een andere Curaçaoënaar, J. H. M. Chumaceiro, die in 1905 het Papiamentu beschouwde als een hinderpaal om behoorlijk Nederlands te leren en meende, dat er een algemeen verlangen bestond om deze taal af te schaffen... 'men eist het zelfs'.

In tegenstelling tot deze meningen staan de waarderende uitspraken van de hoogleraren Lenz en Hellinga. De waardering van Lenz kent geen grenzen. Hij beëindigt zijn studie in 1928 met de woorden: 'De consiguiente, si se acepta el criterio de Jespersen, Language, p. 324: *that language ranks highest which goes farthest in the art of accomplishing much with little means, or, in other words, which is able to express the greatest amount of meaning with the simplest mechanism,* el papiamento es una de las lenguas más perfectas del mundo'. Veel aanvaardbaarder is de waardering van Hellinga, die in 1949 opmerkt: 'Men moet daarom niet vragen over welke vormen een taal beschikt als men de waarde ervan wil bepalen, maar men moet zich afvragen of de taal begrippen tot uitdrukking kan brengen, die onmisbaar zijn voor de moderne cultuur, b.v. Tijd, Getal, Oorzaak, Gevolg. Er zijn namelijk talen, waarin men dat niet kan doen. Dat is niet het geval met Papiamento (—)'.

Men zal zich ongetwijfeld afvragen hoe het Curaçaose volk in zijn geheel staat tegenover het gebruik van het Papiamentu. Hoewel na de vestiging van de olieindustrie in 1916 het gebruik van het Papiamentu in het intieme sociale verkeer in *alle* Curaçaose milieus was doorgedrongen, heeft er nog jaren een odium van onvolkomenheid en minderwaardigheid op gerust. De Curaçaoënaar was weliswaar trots op zijn taal en liet geen enkele gelegenheid na dit openlijk te verkondigen, maar hij beschouwde deze taal uitsluitend als medium voor een mondelinge uiting van alledaagse dingen. Bij officiële gelegenheden bediende hij zich echter bij voorkeur van het Spaans, het Engels of het Nederlands. Het was traditioneel, dat een bruidspaar, staande op een feestelijk versierd podium, geduldig een rij van sprekers aanhoorde. Deze sprekers bezongen in alle toonaarden de zegeningen van het huwelijk terwijl de auctor intellectualis temidden van de gasten in lijdzaamheid zijn met moeite gewrochte redevoeringen bijna onherkenbaar over zich heen liet gaan. Typisch is, dat een korte Papiamentse speech, door de spreker zelf gemaakt, bij zulk een gelegenheid door de aanwezigen nauwelijks zou zijn aanvaard. Sterker nog: bij sterfgevallen was het de gewoonte, zelfs op plaatsen waar men het Nederlands nauwelijks sprak, dat de aanspreker of doodbidder in het Nederlands de volgende traditionele woorden op luide toon sprak: 'Familieleden, vrienden en bekenden worden vriendelijk verzocht zich te paren en het lijk te (achter) volgen'.

Met de wetenschap, dat Curaçaoënaars zowel van zingen als van hun taal houden, hebben drie jongelieden in 1941 gemeend een bijzonder originele vondst te hebben gedaan: onder het pseudoniem Julio Perrenal componeerden zij goed in het gehoor liggende wijsjes, die voorzien werden van een Papiamentse tekst. Het bleek een bijna onmogelijke opgave één van de vele muziekgezelschappen te overreden deze liedjes ten gehore te brengen: het Papiamentu kende wel kinder- en arbeidsliederen maar op 'hoog niveau' gaf men toen nog de voorkeur aan een vreemde taal.

Het is een goede gedachte geweest van Herman de Man om een paar jaar later via

de radio lezingen in het Papiamentu te laten houden. Ik ben het met Hartog eens, dat de invloed ervan zeker niet mag worden onderschat omdat de Curaçaose omroep — in die tijd nog in de kinderschoenen — op een bijzonder hoge status kon bogen en alleen toespraken in vreemde talen gangbaar waren.

Hoe was het nu gesteld met het Papiamentu als *schrijftaal*? Ondanks eerder genoemde publikaties en niettegenstaande het feit, dat reeds in 1871 het eerste in het Papiamentu uitgegeven blad 'Civilisadó' verscheen, was de waardering niet groot. Zo werden huwelijksaankondigingen en Eerste Communieprentjes zelden of nooit in het Papiamentu opgesteld. Het feit, dat men nog steeds moeite heeft met de schrijfwijze, kan als verzachtende omstandigheid worden aangevoerd; daartegenover staat, dat in 1898 maar liefst drie grammatica's het licht zagen: van N. J. Evertsz in het Spaans, van Antoine Pijpers in het Nederlands en van Alfredo Sintiago in het Papiamentu. In 1928 verschijnt van de hand van Van de Veen Zeppenfeldt een grammatica in het Nederlands.

De kentering is feitelijk gekomen door de politieke bewustwording. De autonomiegedachte stimuleerde het nationale gevoel met als gevolg een bloeiperiode van het Papiamentu: de gloedvolle redevoeringen, die op talloze politieke vergaderingen werden afgestoken, moesten in pamfletten samengevat worden!

Toen eenmaal de tijd gunstig was, publiceerde Pierre Lauffer zijn eerste bundel gedichten ('Patria'), die hij jaren schuchter 'in portefeuille' had gehouden! De literaire jongeren richtten in 1950 het Papiamentse tijdschrift 'Simadán' op. Er verschenen tal van novellen, ondanks het feit, dat de publikaties, wegens het geringe afzetgebied, financiële offers vergden. René de Rooy waagde zich zelfs aan een toneelstuk in verzen, 'Juancho Picaflor', dat onmiskenbaar invloeden verraadt van 'Cyrano de Bergerac' van Rostand en de Don Juan figuur.

Intussen publiceerde Goilo zijn Papiamentse Leerboek en Jansen zijn woordenboeken. De alfabetische rangschikking van deze laatste kan weinig bevredigend zijn zolang de overheid niet inziet, dat het van primair belang is een schrijfwijze vast te stellen voor een taal, die zich van 'spreektaal' tot algemeen erkende 'schrijftaal' heeft ontwikkeld. Hoewel sedert 1957 het Papiamentu aan de Gemeentelijke Amsterdamse Universiteit gedoceerd wordt, bezit deze taal nog steeds geen officiële spelling, een feit, dat door sommigen vaak wordt betreurd maar door anderen wordt beschouwd als inhaerent aan het wezen van 'nos dushi Papiamentu' (sic!). Het is daarom begrijpelijk, dat pogingen, die hiertoe werden ondernomen, gedoemd waren te falen. In 1905 verzuchtte Hesseling reeds: 'De anarchie in de orthografie van 't Papiaments is een lastig ding. Evertsz schrijft b.v. muchoe, veel, met een u in de eerste, een oe in de tweede lettergreep omdat de klank van de eerste sylbe van Spaanse, maar die van de tweede, volgens de schrijver, van Hollandse oorsprong is. (Compendio de la gramatica del Papiamento, Curazao 1898)'.

In 1918 publiceert W. M. Hoyer een spelling onder de titel 'Papiamentoe i su manera di skirbié'. Onmiddellijk valt in het oog, dat de schrijver de 'anarchie', door Hesseling gesignaleerd, voortzet: het foneem /u/ wordt op twee wijzen aangegeven, nl. door oe en door u.

De mensen, die uit hoofde van hun functie het Papiamentu dagelijks hanteerden, hebben zich nauwelijks om de schrijfwijze bekommerd. In de jaren veertig echter stelden zij een commissie samen (U.P.P. — Union Pro Papiamento) om te trachten tot een uniforme schrijfwijze te komen. Destijds was ik één van de drie onderwijzers, die als 'taalkundig expert' waren toegevoegd. Ik herinner mij, dat op de vergaderingen fel en verbeten werd gedebatteerd, maar enig resultaat heeft de commissie niet kunnen boeken omdat telkens weer etymologische en zogenaamde esthetische bezwaren werden geopperd. Met deze wetenschap voor ogen heeft Maduro een grondige studie gemaakt van de etymologie van de Papiamentse woorden voordat hij zijn spelling in 1953 het licht liet zien.

Hij baseert deze, zoals hij vermeldt, op vijf punten:

1. de regel van de beschaafde uitspraak
2. de regel van de gelijkvormigheid
3. de regel van de etymologie
4. de regel van het gebruik
5. de toekomst van onze taal.

Het is duidelijk, dat hij hiermee in het kielzog vaart van De Vries en Te Winkel, waartegen door de vereniging tot vereenvoudiging van de Nederlandse spelling 'vijftig jaren van strijd' is geleverd. Het is dan ook niet te verwonderen, dat hij, vooral door het derde punt, moeilijkheden heeft opgeroepen, die door toevoeging van een goed verzorgde etymologische woordenlijst niet werden opgelost. De bruikbaarheid van zijn spelling heeft hij er niet mee bevorderd. Hij ziet zich genoodzaakt tal van uitzonderingen te maken; bovendien eist hij van de gebruiker van zijn spelling een niet geringe kennis van het Nederlands en van het Spaans. Zo geeft hij aan, dat woorden, die 'intact' uit het Nederlands zijn overgenomen, de Nederlandse spelling moeten behouden: baar, spaar, preekstoel, potlood, zuurdeeg, rouwband, lauw enz. Het Spaans kent de suffixen -ción en -sión. In het Papiamentu zijn deze veelal gepalataliseerd tot -shon (uitspraak sh — Ned. sj van sjees). Maduro maakt in zijn spelling het Spaanse onderscheid maar voegt er tevens aan toe, dat 'populaire' vormen wel de *sh* vereisen. Het is jammer, dat hij niet te rade is gegaan bij Zwaardemaker en Eykman, die in 1928 reeds stelden: 'Wetenschappelijk is een spelling juist te noemen, wanneer zij zich zoo dicht mogelijk aan het door den tijdgenoot gesproken woord aansluit en zich losmaakt van de geschiedenis'.
Het is een grote verdienste van de hispanoloog Luis H. Daal, dat hij als voorzitter van de commissie 'Fo'i hopi un só' (uit vele slechts één) in afwachting van een door de regering officieel vast te stellen spelling, een voorlopige heeft samengesteld, gebaseerd op de *fonetiek* 'maar met enige zeer voor de hand liggende en begrijpelijke concessies aan de etymologie". Het is mijn overtuiging, dat de poging van Daal c.s. het best is geslaagd. Betreurenswaardig en verbazingwekkend is het, dat de Antilliaanse overheid aan dit rapport (nog) niet de aandacht heeft besteed, dat het stellig verdient, temeer omdat haar opdracht tot het ontwerpen van een spelling (nog) geen enkel resultaat heeft opgeleverd. De bezwaren, die de meeste Curaçaoënaars tegen

de spelling-Daal hebben, vinden hun grond in de hardnekkigheid waarmee men volhoudt, dat de etymologie in de spelling tot uitdrukking moet worden gebracht. Symptomatisch voor de kritiek is het artikel, dat ik aantrof in het Curaçaose weekblad 'La Union' van 18 augustus 1961 — 'Papiamento y su problemanan' — waarin o.a. het volgende wordt beweerd:
'Ortografía di un lenga segun mi ta su cara. E cara mester correspondé cu e curpa, cu ta e parti oral. Tambe cu e alma, cu ta e población'. (De spelling van een taal is volgens mij haar gezicht. Het gezicht moet in overeenstemming zijn met het lichaam, dat het gesproken deel is. Ook met de ziel, die het volk is.)
Nog afgezien van het bombastische, waarmee bij de argeloze krantenlezer op deze manier tegen elke poging een zekere stemming kan worden gekweekt, is het duidelijk, dat de schrijver geen flauwe notie heeft van de functie van een spelling.
Mijn bezwaren tegen de spelling-Daal gelden in hoofdzaak het feit, dat hij om wille van de fonetiek geen rekening houdt met de regel van de gelijkvormigheid. Indien b.v. in de enclise het persoonlijk voornaamwoord 'bo' wordt uitgesproken 'boe', acht ik het ongewenst dit in een spelling tot uitdrukking te brengen. Evenmin zou ik zo ver willen gaan om voor 'God' drie schrijfwijzen aan te geven: Dios — Djos — Djo. Ook door de assimilatie wordt immers dikwijls de uitspraak gewijzigd. In het Nederlands zou men dan b.v. moeten schrijven het cijfer 'vijf', maar 'tis fijv uur'. Het zou ondoenlijk zijn hiermee rekening te houden, zoals Daal trouwens zelf toegeeft. Aan de regel der gelijkvormigheid zal geen enkele spelling ontkomen maar deze kan in de praktijk alleen volledig worden toegepast 'wanneer de structuur van de grammatica (—) afdoende is bestudeerd'. De stichting Wosuna heeft in 1955 een commissie in het leven geroepen om studies over het Papiamentu te verrichten. De eerste taak van deze commissie is geweest de structuur van het hedendaagse Papiamentu te beschrijven. De uitkomsten zijn helaas nog niet gepubliceerd.

Ik kan mij levendig voorstellen, dat niet iedereen in zijn waardering voor het Papiamentu even enthousiast zal zijn als Lenz, die deze taal aanbeveelt in de aandacht van degenen, die zich beijveren voor Esperanto, Volapük en andere 'internationale' talen. Het grote voordeel van het Papiamentu boven deze talen ziet de hoogleraar in het feit, dat het werkelijk bestaat en dat het uitstekend dienst doet voor het dagelijks gebruik van ontwikkelde mensen. De realiteit, waarvan gewaagd wordt, moet in ieder geval onder ogen worden gezien. Vast staat, dat het Papiamentu thans wordt gebruikt in politieke discussies, in kranten en tijdschriften, in literair proza, in poëzie en in wetenschappelijke verhandelingen. Vast staat ook, dat de invloed van het Nederlands met de dag zal toenemen. Men behoeft geen profeet te zijn om te kunnen voorspellen, dat de ontlening aan het Nederlands steeds verder zal gaan. De Curaçaoënaar moet er aan de ene kant voor waken uit gemakzucht allerlei Nederlandse woorden klakkeloos in te voeren; aan de andere kant moet hij zo reëel zijn om die Nederlandse woorden op te nemen, waarvoor geen Papiamentse equivalenten bestaan. Het moedwillig verspaansen van zulks woorden geeft aan de taal een kunstmatig karakter. Taalkundig beschouwd behoort b.v. een woord als 'eilandsraad', dat ik zou schrijven 'èilantsrat', tot onze moedertaal, terwijl het vaak gehoorde 'conseho insular' een

'vreemd' woord is, dat absoluut af te keuren is, omdat het motief, dat aan het gebruik ervan en grondslag ligt, ondeugdelijk is.
Uit de beschouwingen over het Papiamentu meen ik, dat het duidelijk is geworden, dat het onmogelijk is deze taal bij het onderwijs op Curaçao te weren.
In het volgende hoofdstuk zal uit het onderzoek blijken hoe groot de invloed is, die het Papiamentu op het Nederlands van het Curaçaose kind uitoefent.

PINTA

cu mi pen
m'a pinta
un homber sin cabez
rib'e papel
dilanti mi

m'a hari!
un homber sin cabez!

fo'i su boca
— ai, ni boca e n'tin! —
Fo'i su garganta
cortá
corrá di sanger
gritu ta sali. . .

— pinta mi cabez!
por Dios!
pinta mi cabez!

m'a hari!
un homber sin cabez!
m'a sinta kow mi pen
te ora ink a susha mi lip

m'a hari!

toch
m'a duné su cabez. . .
cabez di cabai!

C. de Haseth

IDENTIFIKASHON

Mi ta
un isla chikito
den lamán di volkán,
ma su rèis
ta hankrá te den mundo su entraña.

Mi pecho
ta un kunuku
di pal'i maíshi,
ku, manso, ta dobla
bòw'i biento di bida,
ma spièrto e ta lanta
pa ratón di hipokresía.

Mi rosea
ta un brisa di sèit,
ku ta drumi
den kweba di mi alma,
ma piká di fòrk'i Satán
ta but'ele bula
fo'i soño su muraja.

Mi kara
a wanta boftá di lamán
i mi kurpa a wanta
karbachi di orkán,
pero mañán, mañán
mi ta armá
ku un harnás di baranka.

Henry Habibe

IN MEMORIAM

dreunend. . . .
dreunend valt de stilte
van mijn laatste wiekenslag;
een espenblad, dit trillen
in gods klamme hand. . . .

in juli is zij van ons heengegaan
O D A B L I N D E R
naar gods klamme hand

grafschrift

geen orgelspel
als laatst vaarwel
aan dit donker
niemandsland,
dat enkel brandt
en bloedt
en in verboden
vruchten
uitbloeien moet.

(gedichten uit „brieven van een curaçaose blinde en andere gedichten" van Oda Blinder.)